

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1969.4.08>

M. KAHU

«TARTU EESTI SEITUNG» BALTI ERIKORDA RÜNDAMAS

Lisaks mõisa majanduslikule ülevõimule, mis tugines baltisaksa mõisnike privileeeritud maavaldusele, rõhus eesti talurahvast ka aadli juriidiline ja poliitiline ülevõim, mille aluseks oli Baltimaade muust Venemaast erinev seadusandlus ning poliitiliste võimorganite süsteem. Viimast nimetamegi Balti erikoraks. Saanud alguse Baltimaade rahvaste kolonisaatorlikust anastamisest XIII sajandil, välja kujunenud XVII sajandil, leidnud XVIII sajandil ametliku tunnustuse Peeter I-lt ja hiljem teistelt Venemaa tsaaridelt, jäänud puutumata mujal Venemaal 1860. aastail teostatud kodanlikest reformidest, eksisteeris see keskaegne feodaal-seisuslik erikord veel 1880. aastate algulgi, aidates endiselt baltisaksa aadlil ning suurkodanlusel kindlustada oma ekspluataatorlikku võimu eesti ja läti talupoegade üle.

Seetõttu seostus meie taluraha mõisa- ja pärisorjusevastase võitlusega täiesti loomulikult võitlus mõisnike juriidiliste ning poliitiliste privileegide likvideerimiseks. Need privileegid kujunesid ka eesti rahvusliku liikumise ja eesti kodanlik-demokraatliku ajakirjanduse rünnaku peamisteks objektideks. Mõneti soodustas seda rünnakut Vene üldsuses ja vene ajakirjanduses 1860. aastaist Balti erikorra ja aadli separatismi vastu arendatav kriitika, mida mõistagi ei tehtud Baltimaade kohalike rahvaste huvidest lähtudes. Juba 1860. aastate I poolel palvekirjadelikumisega alanud võitluse traditsioone kandsid 1870.—1880. aastate vahetusel edasi demokraatliku leeri häälekandjad C. R. Jakobsoni ajaleht «Sakala» ja tema liitlasleht, 1879.—1882. aastani A. Ainti ja hiljem J. Järve toimetusel ilmunud «Tartu Eesti Seitung»¹. Selle suhteliselt vähem tuntud ajalehe rünnakuid feodaalse Balti erikorra mitmete külgede vastu käsitlemegi allpool.

Juba oma ilmumise algul kirjutas kõnealune ajaleht, et ta ei saa teiste rahvaste ning seisustega rahu ja sõprust pidada, kuni eesti rahvas on «kodanliku ja poliitika õiguste poolest» teistest taga.² Kui «Tartu Eesti Seitungi» üks peamisi vastaseid, kirikuuluse «Tallinna Sõber» 1879. a. lõpul oma pahameelt väljendas tema meelest kahjulike uuema aja mõistete (inimesed ja rahvas, kiriklased ja vabamõtlejad jt.) kasutamise ning rahva õiguste kohta käivate «käredate pärimiste» puhul ja silmakirjalikult oma poliitiliseks eesmärgiks kuulutas «rahulise ja vaguse üleüldise kosutuse kallal» töötamise, vastandas Ainti ajaleht sellele oma täiesti vastupidise seisukoha. Rahvale, kes edasi püüab minna, ei võivat need tarvilikud mõisted tundmatuks jääda, muidu elaks ta udu sees. Eesti rahva siht pidavat «üksnes vabameeleline ja vabamõtlejate siht» olema. «Edasi püüdmine on ju

¹ Selle ajalehe kohta lähemalt vt. M. K a h u uurimust ««Tartu Eesti Seitungi» asutamislugu» (rmt.: Fakt, sõna, pilt. II. Tartu, 1965, lk. 1—22) ja sama autori ««Tartu Eesti Seitungi» ilmumislugu» (rmt.: Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed, VI. Tallinn, 1969, lk. 34—101).

² «Tartu Eesti Seitung» 22. sept. 1879.

võitlemine ja ilma võitlemata ei ole kunagi edasimineк sündinud.» deklareeris «Tartu Eesti Seitung» uhkelt ja kindlalt. Võitlusteel seisvaid takistusi tulevat tunda ja need kõrvaldada.³ Nii läks Tartu uus ajaleht täis võitlusvaimu ja meelekindlust sõtta Balti erikorra vastu, nende «vana roostetanud Liivimaa ritteride õiguste» vastu, mis «ammu pidivad hauda kantud saama», samuti balti aadli ideoloogide vastu, kes (näit. C. Schirren ja J. Eckardt) tahtvat kõigi seisuste vabadust lammata, jättes seejuures vaid mõisnikele «voli ja tahtmise»⁴. Balti erikorrast tulenevat juriidilist ebavõrdsust eestlaste ja sakslaste, talupoegade ja mõisnike vahel käsitles ajaleht juttu tehes konkreetsetest küsimustest, nagu e b a v õ r d s u s maksude ning koormiste jagunemisel, kohtutes ja omavalitsusasutustest osavõtmisel.

Kaht esimest neist puudutasidki «Tartu Eesti Seitungi» 1879. aasta 17. numbri juhtkiri⁵ ja järgnenud suur poleemika, mida jälgime üksikasjalikumalt. Juhtkirjas peatuti talupoegade ja mõisa ebavõrdsusel ning ebaõiglusel maamaksude ning mitmesuguste koormiste osas (teetegemine ja -parandamine, kohtuhoonete jms. ehitamine, jaamamoon, vangide transport, küüdirahad jne.). Kõik nad langesid kas täielikult või suuremas osas talurahva õlgadele, mille vastu «Tartu Eesti Seitung» põhjendatult protesteeris. Ainti kokkuvõte kõigest öeldust kujunes üpris teravasõnaliseks: «Meie arvame aga, et see vist see Baltimaa iverseis ja iseloom on, kellest ka vabatmeelised kogunite ei taha ära lahkuda. Ulepea öelda, peavad talurahvas kõik surem osa maksu maksuma, orjused ja koormatused kandma, mõisade kätte on aga sündimise õigus jäänud.» Lõpuks ennustas autor, et teda ootavad nende mõtete eest nooreestlase ja sotsiaaldemokraadi nimetused! Ta kinnitas, et sellise ebavõrdsuse tingimustes oleks sõprus eestlaste ja sakslaste vahel «ju niisamuti, kui koer ilma lakketa peaks hästi valvas olema ja veel pealegi isanda kätt lakuma». Kogu kirjutist, eriti neid viimaseid sõnu «Tartu Eesti Seitungile» ja tema toimetajale ei andestatud.

Kaks nädalat hiljem oli «Revalsche Zeitung» esikülг peaaegu täielikult ära kasutatud vastuseks «Tartu Eesti Seitungile».⁶ Maksude ja koormiste jagunemise puudutamine oli saksa ajalehe endast välja viinud, mida on näha tema närvilisest ning tasa-kaalutust reageeringust. Ta kurjustab, et need olevat naeruväärsed asjad, millega «Tartu Eesti Seitung» panevat suure hulga rumalate inimeste päid suitsema jne. «Revalsche Zeitung» arvates kuuluvat kõik need koormised talupoja rendiraha sisse ja olevat seega täiesti seaduslikud ning pealegi sisseharjunud. Väikemaaomanikule olevat tema kohustused peale pandud õiglaselt, maa suuruse järgi, ja kui ta koos «Tartu Eesti Seitungi» toimetajaga selles ülekohtu näeb, et tema jõukas naaber — suurmaaomanik — «teda maksumaksmisel ei aita, — kas ei ole selle aluseks kõige puhtam kommunistlik idee». (Vaat kuhu välja jõuti!) Lõpuks leidis artikli autor, et eesti talupoja olukord olevat hea, tema saatus seisvat tema enda poolt valitud ametnike ning kohtunike käes jne. «Tartu Eesti Seitungi» vastuses⁷ ironiseeriti, et saksa lehe argumentides, millega püüti ebavõrdsust õigustada, kasutatud «rehnungiviis» olevat vähekoolitatud inimestele liiga kõrge ning raske, mispärast tulevat abiks võtta vana naabri-Ants, kes olevat õppinud õigemast rehkendamist opmanilt, kui too teopäevi arvestas. Sellele okkalisele naljale järgnes talurahva kohustuste üksikasjalikum loetelu ja soovitus need ära jagada nii mõisakui ka vallamaade vahel taalrite või vakamaade arvu järgi — siis selguvat tõeline erinevus. Ja edasi kinnitati: «Nii palju oleme meie vana Hantsuga aru saanud, et meie sellepärast, kui meie avalikka orjusid ühe võrra iga ühe peale tema maa suuruse järele tahame ära jagada, veel mitte sozialistid ei ole.»

³ Kurjategu Moskva—Kurski raudtee peal. «Tallinna Sõber» 30. nov. 1879; «Tartu Eesti Seitung» 22. dets. 1879.

⁴ «Tartu Eesti Seitung» 26. jaan. 1880.

⁵ «Tartu Eesti Seitung» 20. okt. 1879. (Registris pealkiri: Sõbrus Eesti rahva ja tõiste seisuste vahel.)

⁶ -t-, Die ehstnische «Dörptsche Zeitung» und die angebliche Bedrückung der Bauern. «Revalsche Zeitung» 5. nov. 1879.

⁷ «Tartu Eesti Seitung» 30. nov. ja 6. dets. 1879.

«Tartu Eesti Seitungis» ei jõudnud veel ilmuda eespool refereeritud vastusread «Revalsche Zeitungis» kallaletungile, kui «Tallinna Sõber» ühenduses Tartu ajalehe 17. numbriga juhtkirjaga avaldas pika kirjutise.⁸ See sakslaste eestikeelne väljaanne oli oma toonilt ning suhtumiselt nii oma vastasse kui ka vaidlusalustesse probleemidesse üleolevam ning häbematum kui «Revalsche Zeitung». Esimest korda kippus «Tallinna Sõber» kallale endast paar kuud nooremale Tartu ajalehele. Propageerides mõisnike huvides teadlikult võltsi illusiooni, nagu käiks eesti rahvas pärast kaugele minevikku jäänud ning unustatud orjaga nüüd «edenduse, rahu ja rõõmu» teed, käsitas «Tallinna Sõber» Ainti väljastumist kui katset «vana leent soojendada ja kui uut keedust oma lugejate lauale kanda», mille olevat põhjustanud kahjutunne (!) raskete orjusaegade möödumise pärast. Üldhinnangut «Tartu Eesti Seitungi» juhtkirjale andes väideti täis tigidust, et see «lehkab nii kanged tülikihutuse haisu ja seisab nii kitsa, ühepoolilise silmaringi sees, et rohkem kusagil unustud maa-nurga talgupidul, kui ühes «redaktsias» näitab sünituda olemas». Talurahva koormisi käsitledes piirdus ajaleht pealiskaudse sõnade tegemisega. Pikemalt tehti juttu ainult kirikule puude andmise kohustusest, kusjuures muidugi mõista kaitsti mõisametsade puutumatus ja sooviti murelikult, et talupoega «väljapoolt mitte ligemise omanduse, «suure ja laia» mõisa maade peale ei assetata». Eesti talurahva raske ja ebavõrdse seisundi käsitlemise asemel meeldis «Tallinna Sõbrale» ilmselt hoopis rohkem «Tartu Eesti Seitungi» sotsiaaldemokraatlikkust arutada. Ta leidis, et Tartu ajaleht kihutavat oma lugejaid seaduse seljatagant, aga «se tee viib neid otsekohe Sozialdemokratide leeri». Kellele see saksa aadli ustav ajaleht tugines ja kellele mitte, selle kohta andis «Tallinna Sõber» sealsamas üllatava avameelsusega hea seletuse: «Meie süda ei luba meile, rahvale seda pakkuda, mida ehk suured hulgad himustavad... On meil toetust tarvis, siis toetame ennast nende meeste peale Eestirahva seas, kes kui rahulised mehed oma enese kindla jalgade peal seisavad, ja oma enese auusa töö läbi kindlad maa ja riigi aluskivid on, mitte nende peale, kellel segaduse läbi midagi kaotada ei ole!» Kui Tallinna leht siin «Tartu Eesti Seitungi» toetajaskonda arvas ka need talurahva kõige kehvemad kihid, kellel tõesti midagi enam kaotada polnud, siis pole meil põhjust talle seekord vastu vaielda!

«Tartu Eesti Seitung» tõi sellegi pika vaenuliku kirjutise tervelt ära ja vastas lühidalt.⁹ Vaidluse sisusse seekord enam ei laskutud (polnud ka põhjust), iseloomustati vaid «Tallinna Sõbra» ja õiendati süüdistust sotsiaaldemokraatias. Täie õigusega väideti, et sotsiaaldemokraatideks ei saa pidada neid, kes maksude ja koormiste võrdset jaotamist nõuavad (nii toimivad ju näiteks ka linna majaomanikud). Kes uue aja laps tahab olla, see pidavat tunnustama ka võrdõiguslikkuse põhimõtet, muidu oleks ta «ühest alalhoidlikust ehk koguniste orjuse parteist võõra keele sõnaga ütelda, fõidaal, mis «Tallinna Sõbra» kui Eesti rahva ajalehe kohta mitte kiiduväärt ei oleks!» «Tallinna Sõbrale» vastamise pearaskust kandis aga keegi H. M., kelle kirjutis osavalt oli paigutatud ajalehe artikli äratrüki ette.¹⁰ Kiitnud omaenda ja «Tartu Eesti Seitungi» «mõistusega ja tähelepanemisega» lugejate nimel selle ajalehe artikleid, eriti 17. numbriga juhtkirja, arvustas autor ühtlasi teravalt «Tallinna Sõbra» vaenulikku suhtumist ja süüdistas teda vana aja ja endise, kristlikult alandliku ning sõnakuuleliku rahva tagaigatsemises. Erinevalt «Sakalast» ja «Tartu Eesti Seitungist» ei võivat selline ebasõber H. M. arvates eestlastega jutulegi saada.

Teatud kokkuvõttena ajalehe senistest heitlustest avaldas A. Aint «Tartu Eesti Seitungis» 1879. aasta viimases numbris artikli, milles konstateeris mõlema Tallinna ajalehe tigidaid reageeringuid vastuseks tema puutumisele «vanematest pühitsetud päranduse» külge. Kuidas vanematelt päritakse aga «õigusi, mis ühte rahvast teise rahva kätte, ühte seisust teise seisuse kätte ära annavad, seda meie ei mõista ja ei saa sellest aru». Hoopiski arusaadavam olevat aga «Tallinna Sõbra» soov eesti rahva arengut seisma panna, mis teiste rahvastega võrreldes tähendavat ühtlasi tagasiminekut. Siit kasvas välja hoiatav

⁸ Kuidas uue-aea lastele vana-aea lugusi õpetakse. «Tallinna Sõber» 16. nov. 1879.

⁹ «Tartu Eesti Seitung» 1. ja 6. dets. 1879.

¹⁰ H. M., «Tartu Eesti Seitung» 1. dets. 1879.

deklaratsioon: «Tahab Eesti rahvas rahva nime kanda, siis ta peab kõige vaimu riistadega võitlema, muidu saab tema nimi ajaraamatust maha kustutatud.»¹¹

Poleemika kandus edasi 1880. aastasse. Hirm eestlaste mõtlemis- ja tegutsemisaktiivsuse võimaliku tõusu ees oli endiselt see peapõhjus, mis sundis Eichhorni ja tema lehte nii ägedalt ja järelejätmalt ründama Tartu ajalehe juhtkirja mõtteid, mis olevat olnud «nii vihahihutavas vaimus, et meie kartma pidime, mõned meie nõdrema vendade seast laseks ennast sellest sõnakölinast eksitada ja hakkaksivad asju taganõudma, mis seaduse ja õiguse vasta käivad». Selline perspektiiv võis «Tallinna Sõbrale» ja tema pere-meestele muidugi kohutav tunduda, nagu seegi, et Aint oli «seaduslikke» koormisi julgenud orjuseks nimetada. Jõuetus vihas selgest teadmisesist, kelle poolel on rahva enamik, sündisid tigidad read: «Võib olla, et mõni mees ennast vihale kihutada laseb, inimese patune süda usub jo sagedast kergemini paha kui head...»¹² «Tartu Eesti Seitungi» järjekordses vastuses ei leidunud enam uusi momente ega konkreetset tõestusmaterjali, mida temalt oodati. Kindlasti oli väärtuslik «Tallinna Sõbra» kui rahvusliku ning sotsiaalse vaenlase olemuse paljastamine selgete viidetega neile, «kelle saadik ta on» ja «kes teda niisugusele ritterliku tööle vaenule on saatnud». «Tartu Eesti Seitung» jäi selle juurde, et mitmesuguste kohustuste jagunemine mõisa ja talude vahel on eba-võrdne, talurahvale kahjuks, mida ei saa varjata isegi see, et mõisa puhtrahalised kohustused on mõnevõrra suuremad.¹³

Vahepeal oli mõttevahetusse sekkunud ka C. R. Jakobson. Pärast seda, kui «Tallinna Sõber» oli jultunult pilganud, et «Tartu Eesti Seitung» arvanud heaks möödaläinud aegadest ning asjadest rääkida, «kui oleksivad need veel käes, ühe sõnaga seda teha, mida mõnus vanarahva pilkamise-sõna tähendab: «Sant läks multse tule-ase me peal konna küpsetama», kommenteeris «Sakala», et Tartu leht «seda pilkamist sellepärast leidnud, et ta Eestirahva raskustest oli rääkinud, aga Tallinna Sõbra arvamise järele... meie rahvas praegu mingisugust paremat õigust ja põlve enam ei tohtida pärida».¹⁴

Samal ajal kui Tallinna ja Tartu vahel käisid raugematu hooga «Tartu Eesti Seitungi» 17. numbri juhtkirja järellainetused, sundis see kirjutis ka Liivimaa kubermneri vahele astuma ja saatma 27. märtsil 1880 mureliku ja hoiatava kirja Tallinna tsensorile Gustav Müllerile, kelle ametkonnast need ohtlikud mõtted läbi olid pääsenud. Kuberner kirjutas, et eesti ajakirjanduse teatud osas ilmneb kahjulik suund, mille eesmärgiks olivat tüli külvamine eri rahvuste vahele. «Selles suhtes paistab eriti silma Tartus ilmuv ja Tallinnas tsenseeritav «Tartu Eesti Seitung».» Esimese näitena toodigi kõnealune juhtkiri, milles «küllalt selgesti ilmneb tendents äratada vaenulikke suhteid sakslaste ja eestlaste, suur- ja väikemaomanike vahel». Mõõnnud, et artiklis leidub ka õiglasti kaebusi ning tõtt, rõhutas kuberner, et selle peamine mõte olevat siiski hoopis ohtlikus «rahvuslikus, kirgi äratavas varjundis», mis antakse «teatud seisuse» materiaalseid või muud elulisi vajadusi puudutavaile soovidele. Kõik impeeriumi rahvad ja alamad Baltimaadel pidavat rahulikult ning vastastikuses usalduses ootama valitsuse reforme; «Tartu Eesti Seitungi» «eriti hoolas ja ettevaatlik tsenseerimine» olevat praegu väga vajalik.¹⁵ Ärevus, millesse kõrged ametimehed olid sattunud, näitas, et A. Ainti ajaleht suutis päris tõhusalt «Sakalat» asendada.

Kui tähtsaks mõisnikkond «Tartu Eesti Seitungi» poolt esile tõstetud probleemide ja süüdistuste avalikku ning veenvat neutraliseerimist pidas, näitab «Tallinna Sõbras» ilmunud, läbi viite numbri ulatuv ja ilmselt toimetaja Eichhorni sulest pärinev artikkel. Kõige olulisem oli selles deklaratsioon, et «ei taha meie sellega koguni mitte ütelda, et need (s. o. mõisa- ja talumaal lasuvad koormised — M. K.) seaduse ja õiguse pärast ühe-

¹¹ «Tartu Eesti Seitung» 29. det. 1879.

¹² Kaks kevaded ja nende mõnesugused laululinnud. «Tallinna Sõber» 5. jaan. 1880.

¹³ «Tartu Eesti Seitung» 1. ja 29. märtsil 1880.

¹⁴ Tüli ja rahu. «Tallinna Sõber» 8. veebr. 1880; «Tallinna Sõber» ja tema püüdmi-
sed. «Sakala» 8. märtsil 1880.

¹⁵ RAKA. (= Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv), f. 52, nim. 1, s.-ü. 485, l. 7—10.

sugused olema peavad». ¹⁶ Kogu järgnev käsitus püüdiski tõestada, kui õige ning seaduspärane see ebavõrdsus on. Niisugusest õigusest ja seaduspärasusest võis rääkida ainult see, kes tunnistas seaduslikuks eestlaste maa anastamise saksa rüütlite poolt ja selle maa ülemineku võõramaiste mõisahärrade pärisomandiks, kes tunnistas õigeks võõramaiste rõhujate seadused, mille järgi nood rentisid ning müüsid eestlastele nende omaendi esivanemate maad. Kuid samal ajal tunnistati artiklis, et Liivimaal, mille oludest «Tartu Eesti Seitung» ju eeskätt kirjutas, oli olukord halvem kui Eestimaa kubermangus, mida «Tallinna Sõber» silmas pidas. ¹⁷ Ja Eichhorni enda kinnitust mööda ei jäänud mitte ainult Liivimaal, vaid ka Eestimaa kubermangu müümatat talukohtade ja mõisate vahel «avalikude maksude, tööde ja koormate poolest vana harjund ja seaduslik (s. t. ebavõrdne — M. K.) kord seisma». ¹⁸

Selle pika kirjutise lõpposas manas «Tallinna Sõber» veel kord seda «ärritusevaimu», mis «mõnes meiepäivises aealehes lehvib ja sõnu, asju ja tähendusi niipalju segab ja solgib, kunni neid viha-kihutuseks meie maa üksikute sugude ja seisuste vahel tarvitada võib», ja muretsetes nõdremate vendade pärast, keda «Tartu Eesti Seitung» võib vihale kihutada. Pidi neid «nõdremaid vendi» siis ikka õige palju olema ja nende viha kardetav (1905. a. kinnitas seda täielikult), kuigi Eichhorn samas teadis väita, et tema ja tema ringkonna suure töö tulemusena olevat maarahvas «kaugemale saadetud, kui ühelgi teisel maal nii lühikese aea sees!» Selles kirjutises andis «Tallinna Sõber» ettekujutuse oma programmist, mille ta vastandas «Sakala» ja «Tartu Eesti Seitungi» suunale. W. Eichhorn kirjutas, et kui «meie maa talurahvas omal aal kutsutud saab (just nimelt kutsutud ja muidugi mõisnike poolt! — M. K.), avalikust majapidamisest suuremal mōedul (see muidugi ei tähenda veel, et võrdõiguslikult — M. K.) osavõtma, siis saame ka meie oma jõuga ja oma nõuuga rahva kõrvas seisma, aga rahvast tühja tüliga ja otsekoheste valega teiste sugude ja seisuste vasta vihale ja mõnda auusad talumeest oma põllu pealt enneaegu «poolitika» vaimule kihutada (C. R. Jakobsonil ja tema liitlastel oli see suurel määral juba õnnestunud — M. K.), seda meie ei taha ja selle eest tahame üleühtse rahvast hoida». ¹⁹ Selle nimel, rahva poliitilise ja kultuurilise virgutamise nimel oli ju käinudki kogu võitlus demokraatliku opositsiooni eest eesti perioodikas. Et see võitlus oli oma sihte juba saavutanud ning veelgi saavutamas, seda pidi nüüd 1880. aastal kibeduse ning vihaga konstateerima ka balti aadli eestikeelne häälekandja.

«Tartu Eesti Seitung» oli omakorda veendunud kõnealuste küsimuste lahendamises: «Nõnda saavad ka need, milledest meie oleme rääkinud, omal aal muudetud saama... keegi ei või meie suud kinni sulge, kui meie tarvilikusi uuendusi soovime ja oma soovimisi avaldame.» ²⁰ Hiljem tuli «Tartu Eesti Seitungil» veel kord tagasi talurahva koormiste juurde, tuues lõpuks kauanõutud konkreetse näite («Meie oleme nüüd selle kohta siit ja sealt teadusi saanud...») Tartumaalt P. kihelkonnast 22 taalri suuruse talu kohta. Selle talu maksud ning koormised (kirikumaks, postijaamamoon, teetegemine, küüdid, koolide ja vallamaja ülalpidamine, rüütlikassamaks) moodustasid kokku 50 rbl., mis teeb 1 taalri maa kohta 2 rubla 27 kop. või 1 adramaa kohta ümberarvestatult 181 rubla 60 kop. Meenutanud seejuures Tartu saksa ajalehe väidet, et mõisatel tuleb adramaa kohta 40—50 rubla, polnud «Tartu Eesti Seitungil» tõesti enam tarvis erilisi kommentaare lisada. Tol momendil ei olnud Ainti poolt kogutav tõestusmaterjal «veel nõnda täieline, et meie ühte täitsat ja laialist tõendust ja aruannet võiksime avaldada». ²¹ Seda tõendust ja aruannet ajaleht kahjuks ei jõudnudki avaldada: tema ilmumine katkes juulis 1880. Tervelt kaheksa kuud kestnud poleemika saksakeelsete ning -meelsete ajalehtedega, mille käigus «Tartu Eesti Seitung» paljastas eesti talurahva juriidilist ebavõrdsust teiste seisuste suhtes ja tõrjus tagasi oma vihaleärritatud vastaste korduvaid rünnakuid, tõi A. Ainti noorele ajalehele õieti esmakordselt rahva huvide julge kaitsja kuulsuse ja sellesama talurahva poolehõiu. See oli «Tartu Eesti Seitungi» esimene suur

¹⁶ Avalikud maksud Eestimaal. «Tallinna Sõber» 25. apr. 1880.

¹⁷ Avalikud maksud Eestimaal. «Tallinna Sõber» 2. mail 1880

¹⁸ Avalikud maksud Eestimaal. «Tallinna Sõber» 9. mail 1880.

¹⁹ Avalikud maksud Eestimaal. «Tallinna Sõber» 22. mail 1880.

²⁰ «Tartu Eesti Seitung» 7. mail 1880.

²¹ «Tartu Eesti Seitung» 27. juunil 1880.

jõukatsumine oma vastastega, samuti kui «Tallinna Sõbrale» — tema enda kinnitust mõõda — esimene «vaidlemine teiste aealehtedega»²². Väga oluline on see, et olemasolevat ebaõiglast korda kaitstes, õigustades ja seaduslikuks kuulutades paljastasid vastasleeri ajalehed ise rahvale oma reaktsioonilise, rahvavastase olemuse.

Lisagem, et kogu see küsimus pakkus huvi M. Veskele, kes mõnede temale saadetud kirjade põhjal otsustades oli isegi initsiaatoriks või vähemalt keskseks organiseerijaks selles talupoegade koormiste vastu suunatud kampaanias. Pole välistatud seegi, et ta oli seotud 1879. aasta 17. numbriga juhtkirja avaldamisega. Sel ajal tegutses Veske üldse Tartumaa vallavanemate organiseerimisega nende konverentside abil, samuti Tartu Eesti Põllumeeste Seltsis. 9. veebruaril 1880 valiti ta vallavanemate konverentsil selle alalise täidesaatva organi etteotsa. Küllap olid talurahva koormised juba siis jutuks. Igatahes varsti kirjutas talle Jüri Reinvald Puhjast: «Tee tegemise asjadest saan Teile ka varsi kirjutama.»²³ Poleemika jätkudes alustas M. Veske vastavate andmete kogumist, et neid tõenäoliselt avaldada «Tartu Eesti Seitungis». Ta kasutas selleks ilmselt ära ka Tartu Põllumeeste Seltsi kokkutuleku 5. mail 1880. Sellest osavõtnud Laius-Tähtvere valla võõrmünder lubas saata teateid oma valla teeparanduskuludest ja tegigi seda, kirjutades Peterburi maantee kui postitee ja valla piirides asuvate kirikute korrashoidmise kohustustest.²⁴ 20. oktoobril toimunud Tartumaa vallavanemate komisjoni koosolek saatis kubernerile samas asjas palvekirja ja nõudis teeparandustööde ümberkorraldamist. Veel 1881. aasta algul saatis Pilguse vallavanem andmeid oma valla kohta, viidates konverentsi otsusele, et «igast vallast peab Teile üles antud saama kui palju hobese ja jala päevi Posti ja keriko tee tegemise peale valla peremeestel aastal ära kulub».²⁵ Saab selgeks, et A. Ainti ajalehes arenenud võitlust täiendas ning jätkas juba konkreetsemal pinnal rahvusliku liikumise teiste tegelaste ja talurahva organisatsioonide sihipärane tegevus andmete kogumise näol, ilma milleta polnud mõeldav Balti erikorda tõhusalt rünnata.

«Tartu Eesti Seitung» tõi ka J. Järve ajal vastavat informatsiooni, jätkates nii, kuigi veidi teisel kujul, Ainti poolt rohkem põhimõttelisel pinnal peetud lahinguid. Kirjasaatjad pöörasid tähelepanu kahele küsimusele: talurahva koormamisele üle jõu käiva teetegemise kohustusega ja talurahva esindajate diskrimineerimisele, mida esines nn. tessatinimaksu jagajate valimisel. Teetegemist arutati ka 1882. aasta veebruaris aadli maapäeval, kus leiti senine viis parim olevat. «Tartu Eesti Seitung» meenutas sel puhul veel kord, et on teid, mida talupojad peavad suure vaevaga tegema üksnes mõisnike sõitudeks, ja kuulutas, et elu «nõuab valjul valusal healel siin «armsa vana viisi» põlgamist, nõuab parandamist».²⁶

1879. aasta 17. numbriga juhtkirjas räägiti ka ebavõrdsusest kohtutes. Ei peetud õigeks seda, et talupojad peavad ise kohtusse ilmuma, samal ajal kui mitte-talupoegadel on õigus oma asju kirjalikult ajada või advokaat saata. «Revalsche Zeitung» taandas oma vastuses²⁷ selle probleemi juriidilise ebavõrdsuse pinnalt igapäevasele elupraktikale. Sellest küljest vaadatuna ei tarvitsenud «Revalsche Zeitung» eksida, kui ta arvas, et isiklik kohalolek tagab talupojale tema õigusi paremini, kui seda teeks advokaat, kelleks võiks kergesti hakata mõni «linnas läbikukkunud looder». Selline asjade käik oleks muidugi võimalik olnud, kui arvestame, et kohtumõistjaks oli talupoja klassivaenlane. Üldiselt aga oleksid talupoja huvid hea advokaadi näol olnud ilmselt kindlamates kätes. Kui saksa ajaleht küsis, kas talupoja mõistust peetakse nii kasinaks, et ta ise hakkama ei saa, siis oli see eeskätt muidugi provokatsiooniline võte (mida arvata seda loogikat järgides siis mõisnike mõistusest?!), kuid oma valus tõetera ei puudunud siingi. Aint reageeris ootuspärase pilkega «Revalsche Zeitung» katsele

²² Tüli ja rahu. «Tallinna Sõber» 8. veebr. 1880.

²³ J. Reinvald M. Veskele 29. veebr. 1880. KM KO (= Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuseumi käsikirjade osakond), f. 149, m. 11:27.

²⁴ J. Pluk M. Veskele 16. mail 1880. KM KO, f. 149, m. 10:27.

²⁵ A. Ohna M. Veskele 30. jaan. 1881. KM KO, f. 149, m. 10:2.

²⁶ Mõisnikute maapäevalt. «Tartu Eesti Seitung» 24. veebr. 1882.

²⁷ -t-, Die ehstnische «Dörptsche Zeitung» und die angebliche Bedrückung der Bauern.

küsimust vihjetega talupoja arukuse alahindamisele segaseks teha: järelikult mõistvat talurahvas «ilma aseme täitjata oma kohtu asja ajada ja tallitada, aga teistel seisustel on selleks tuge tarvis»!²⁸

1880. aastal vaibus poleemika neis küsimustes. Tõenäoliselt avaldasid siin mõju ja panid optimistlikult tulevikku vaatama kuuldused, seejärel juba kindlad teated tsaarivalitsuse kavatsusest kehtestada 1881. aastal Baltimail uus rahukohtute süsteem. Kiitnud selle ajalehes heaks, tuli Aint samal aja! tagasi oma varasema kriitika juurde ja soovis, et uus seadus kõrvaldaks ebavõrdsuse, mida sisaldasid Liivimaa talurahvaseaduse mõned paragrahvid, andes talupojale ning aadlikule kohtuasjade ajamisel erinevad õigused ning võimalused. Täiesti ilmne on seegi, et need erinevad õigused olid diskrimineerivad just talurahva suhtes, mõisnikele aga olid nad vastutulelikud ning soodustavad nii üldisest, põhimõttelisest aspektist kui ka praktiliste eluvajaduste seisukohalt. Aint märkis õigesti, et mõisnikud ja mõisavalitsused on ju enam haritud ning tunnevad seadusi paremini kui talupojad, seega peaks just viimastel olema õigus mõisnikega kohut käies abiliselt kasutada. Ajaleht kirjutas piltlikult ning tabavalt: «See on nõnda, et kui üks mõisnik ja talupoeg tõinetõisega peavad jõudu katsuma, siis siutakse talupoea käed selle katse aaks kinni, aga mõisnikule antakse veel üks juure, kes teda võitlemise juures juhatab.» Liivimaa 1860. aasta talurahvaseadus olevat talupojale nagu Kaini tähe otsa ette löönud ja üldse oma segaste ning uduste paragrahvidega suuri raskusi tekitanud. «Tartu Eesti Seitung» avaldas lootust, et on käes aeg sellistele seadusepunktidele lõpp teha.²⁹

Aasta lõpul puudutas «Tartu Eesti Seitung» kohtute küsimust hoopis laiemas plaanis. Seekord kirjutati sakslaste vägivallast Austrias-Ungaris, kus «nii kui mõnel muial maailgi (minu sõrendus — M. K.), veel see armas pruuk valitsevat, et kohtu mõistmised salajalt ja suletud uste taga ärapeetakse; kus sagedaste ülekohtu sünnib, õigust laua alla ja kõverust laua peale pannakse. Oh inimesed kunas ja millal saate üheväärtiliseks!»³⁰ Need olid A. Ainti viimased read tema toimetatud viimases numbris, viimane kirglik kaebehüüd oma rahva olukorra pärast. Kui J. Järv «Tartu Eesti Seitungi» 1881. aasta juulis uuesti käima pani, siis sellest aspektist kohtute küsimust enam üles ei tõstetud. Ja ega olnudki see uuele toimetajale nii tuntud-teatud ainevaldkond kui Aintile.

Eelnenule väga lähedane on ihunuhtluse küsimus. See kõnesoleval ajal Eestis veel küllaltki aktuaalne, ühtaegu kohtuid ja seisuste ebavõrdsust puudutav probleem pidi endisele sillakohtuametnikule Aintile hästi tuttav olema. Seaduslikuks aluseks ihunuhtlusele olid Liivimaa talurahvaseaduse kaks paragrahvi, mis olid hiljem muudetud selles mõttes, et nad kehtisid veel ainult teenijate ja vabadike suhtes. Viimane asjaolu sunniski Ainti teravasõnaliselt protesteerima, kuidugi lisaks loomulikule vastumeelsusele selle ebainimliku keskaegse karistusviisi vastu üldse.³¹ Asi oli seda tõsisem, et neid paragrahve kohtupraktikas tõesti kasutati ja valitses veendumus ihunuhtluse paratamatuses, eriti varaste suhtes.

«Tartu Eesti Seitung» avaldas sellega seoses pikema juhtkirja, milles teenijate ning vabadike ihunuhtluse kohta küsiti: «Kas seisavad need nimetatud seisuse liikmed ühe iseäralise vande all, ehk on nad omast Loojast vähema mõistusega ehitatud, et neid enam elaja kui inimeste sekka on arvata ja et siis nendega tõisite ehk mõistlikuma trahvi viisiga läbi ei saa?» Peamiseks eksimuste ärahoidmise vahendiks tunnistati juhtkirjas haridus ja asuti seisukohale, et karistamine ilma selleta ei toovad kasu. See, mida pedagoogid mõistavad hukka laste puhul, ei sobi täiskasvanuilegi. Juhiti tähelepanu sellele, et ihunuhtlus ei hoidnud vargusi jm. ära minevikus ega takista kuritegusid nüüdki. Märgiti ära sedagi, et seadustes pole öeldud, milliste kuritegude puhul peaks ihunuhtlust kasutama.

²⁸ «Tartu Eesti Seitung» 30. nov. 1879.

²⁹ «Tartu Eesti Seitung» 28. mail 1880.

³⁰ Vaenust Sakslaste ja Madjaarlaste vahel. «Tartu Eesti Seitung» 10. dets. 1880.

³¹ Ta kommenteeris näiteks teateid selle kohta, et Saksamaal tahetavat ihunuhtlust seaduseks teha: «... siis peab iga mees küsima: Läheb saksa riik edasi või tagasi?» «Tartu Eesti Seitung» 1. sept. 1879.

«Sellepärast anname meie vallakohtudele nõu ihunuhtlust üsna maha jätta,» resümeeris Aint.³²

Toimetusele saadeti ka sellesisulist kaastööd. 23. märtsil 1880 kirjutas näiteks Pärnu tuntud kooliõpetaja J. C. Otsavel, et mõnedel vallavalitsustel on ometi «väga suur himu ligimese verd näha saada» ja «hää meelega vana orjapõlist timuka tööd edasi teha!» Ta esitas vapustava näitena selle, kuidas Parasmaa vallavalitsuses 3. märtsil 1880 pekti Hindrik Paalamit, kel oli pearahamaks võlgu. Otsavel palus avaldamise korral saata ühe eksemplari ajalehest ka kõnesolevale vallavalitsusele, et «nad seda siis isi ka lugeda saavad!» Kuid see polnud võimalik, sest Tallinna tsensor keelas sellise sõnumi avaldamise.³³ Kui G. Blumberg oli 23. aprillil 1880 Eesti Kirjameeste Seltsis sõandanud kaitsta «urvaplaastrit», siis kritiseeriti «Tartu Eesti Seitungis» tema kõnet ja avaldati arvamust, et «tulevased kohtud seda jämedat rahva harimist saavad kautama»³⁴ jne.

Seisuste ebavõrdsust linna ja kubermangu omavalitsuses käsitles «Tartu Eesti Seitung» eeskätt oma linna konkreetsete probleemide piirides. Ainti ajal avaldati näiteks «Neue Dörptsche Zeitungi» kirjutis III (Ulejõe) linnaosa hirmsas seisundis tänavaist, mis tunnistati õigeks, kuid lisati: kui Tiigi tänav, kus elavad linnavalitsuse ametnikud, tehti korda, siis mujal, just eestlaste rajoonides, uputakse porisse, ometi maksavad makse kõik majaomanikud võrdset.³⁵

Kui 1882. aasta märtsis toimusid Tartu linnavolikogu valimised, asus kohalik eesti ajaleht kohe agiteerima: «Uus volikogu peaks kõige vähemalt nõnda valitud saama ja niisugune olema, et ka Tartu Eestlased tema poolt täielist tähelepanemist ja lugupidamist leiaksivad. Et see sündida võiks, siis peab muidugi uue volikogusse võimalikult rohkestest auusaid Eestlasi ja õiglasi Eesti rahva sõpru valitama. Seda nõuab Tartu Eestlaste praegune elu ja olu tungivalt ja hädaste.» Edasi juhtiti tähelepanu eesti kooli puudumisele, kuigi linnas oli 20 000 eestlast, tänavate viletsale heakorrastusele ja valgustusele eestlaste linnaosades. Eestlastest valijaid kutsuti üles nõu pidama, et nende häälde «mitte kahjulisel viisil sinna tänna laiali ei läheks», vaid sobivatele kandidaatidele kuuluksid.³⁶ Valimised lõppesid ometi sakslaste ülekaaluka võiduga: 72 volinikukohast said eestlased vaid 13. «Tartu Eesti Seitung» kahetses seda tõsiselt, sest juba eelmise nelja aasta kestel «linna alama rahva ja suurema hulga elanike de käekäigust nii hästi kui midagi ei hoolitud». Täendusrikkana kõlab J. Järve järeldus valimiste tulemustest: «Raske on meil uskuda, et need 20 000 (eestlast — M. K.) ikka kinnisel suul rahul seista jõuavad, kui mitte nende tarvitusi ka vähägi tähele panema ei hakata.»³⁷ See oli ühtaegu ähvardav hoiatus võõrale valitsevale vähemikule ja varjatud üleskute kõrvalesurutud alamrahvale.

Talurahva täielik emalejätmine Liivimaa maapäevast, sellest saksluse kantsist Baltimaadel, oli Balti erikorra kindlaim tagatis ja samal ajal Baltimaade rõhutatud pärisrahvaste rahvusliku liikumise rünnakute kaalukamaid objekte, see oli Baltimaade pingelise poliitilise elu kriitilisemaid küsimusi.

Poleemika selles küsimuses käis ka saksa aadli enda hulgas,³⁸ mis muidugi ei tähenda, et neist keegi oleks eriti toetanud eestlaste rahvuslikke püüdeid. Selline nimekas aadlitegelane nagu Urvaste mõisa omanik Hermann von Samson, keda peeti liberaalseks poliitikuks ning publitsistikks ja kes kuulus Liivimaa maaomavalitsuse reformi pooldajate ringkonda, soovitas ikkagi sellist lahendust, mis senise rüütelkonna maapäeva säilitaks maa autonoomsete poliitiliste õiguste kandjana. Väikepõllupidajate esindajad pidid kuuluma vaid majanduslikke asju juhtiva organi koosseisu. Need mõtted sisaldasid brošüüris.

³² Ihunuhtlus. «Tartu Eesti Seitung» 19. ja 26. jaan. 1880.

³³ RAKA, f. 52, nim. 1, s.-ü. 667, l. 1, 2.

³⁴ G. Rosenberg. «Tartu Eesti Seitung» 14. mail 1880.

³⁵ «Tartu Eesti Seitung» 20. okt. 1879.

³⁶ Nagu juba mõne ... «Tartu Eesti Seitung» 3. veebr. 1882.

³⁷ Linna uue volikogu esimene koosolek 6. Aprillil. «Tartu Eesti Seitung» 14. apr. 1882.

³⁸ Vt. Eesti NSV ajalugu, II. Tallinn, 1963, lk. 132, 133.

«Zur Verständigung»³⁹, mille vastu astus välja Max von Oettingen, pooldades kõigi seisuste osavõttu maapäevast. Kui v. Samson oli viimasele vastanud avaliku kirjaga, võttis 1880. aastal sõna ka «Tartu Eesti Seitung», kelle toimetajale pidi v. Samson kui Tartu sakslaste poliitiline juht (muuseas ka linnavalimistel 1878 ja 1882) hästi tuttav olema. Viimane oli muu seas väitnud, et teised seisused ei soovivatki suuremaid õigusi, ainult «Balssi» ja «Sakala» toimetused ning nende järelkäijad tegevat kisa. «Tartu Eesti Seitung» arvas selle kohta, et v. Samson mõtles vist ainult oma Pärt Suija peale! Kui tema soovid täituksid, oleks eesti rahvas veidi aja pärast «jälle seal, kus meil üksnes orja nimi veel puudub». Von Samsoni kõrgile avaldusele, et ta ei tahaks elada ega oma lapsi elama jätta maale, kus kreiskooli haridusega inimestele antakse õigused (!), vastas Ainti leht imetusväärse julguse ja meelekindlusega: «Kelle jalgade all maa palavaks läheb ja tal kitsas elada on, see pühkigu minema ja võtku oma rada ühes. Meie ei haka sellepärast sugugi nutma, ei pane ka enestele leina riideid selga.»⁴⁰ Siin peitub tunnustus eesti rahvuslikule liikumisele, kes moodustas siis juba sellise jõu, millele tuginedes võidi avalikus trükisõnas kõnelda oma rõhujatega sellisel ennekuulmatul toonil!

Uhaks võtteks, mida «Tartu Eesti Seitung» Ainti, eriti Järve ajal kasutas tähelepanu juhtimiseks eesti rahva õigusetule seisundile kohalikus omavalitsuses, oli lugejat mõtlemapaneva ja agiteeriva materjali avaldamine teiste rahvaste rahvuslike seadusandlike organite kohta. H. Jürgensoni reisirakenduses näiteks jutustati Austria-Ungari koosseisu kuuluva ungari rahva riiklikust korraldusest, eriti tema oma parlamendist, mille valimisel «ei pantakse seisu t tähele, vaid üksnes üksiku inimese voorust», ja lisati kohe: «Seisuste õigusi leitakse üksnes Venemaall»⁴¹ Veel mõistetavamad olid Vene riigi koosseisu kuuluva Soome riikliku korra iseloomustused. Sealse maapäeva kohta rõhutati täiesti ühemõtteliselt, et sinna saadab oma saadikuid iga seisu, ka talurahvas. Ja edasi: «Kõikidel seisustel on siis maapäeval ütlemist, soovimist ja nõuudmist. Igal pool aga ei ole lugu sellepoolet sugugi nõnda. Mõnes ilma nurgas on üksainus seisu üksi maapäeval ja teised seisused ei tohi sugu teadagi saada, mis maapäeval maa asjus tehakse ja toimetatakse.»⁴² Siin ja mujal nimetas ajaleht Soomet seepärast õnnelikuks maaks.⁴³ Võrdlused välismaaga võisid muidugi olla ka laadilt vastupidised — analoogiate väljatoomiseks. Näiteks lisati sõnumile Preisi saadikutekoja presidendist, kes keelas oma poliitilistele vastastele sõnavõtmise, märkus, et siis ei ole seal «sugugi parem lugu, kui mõnes meie kiriku ja kihelkonna konvendi peal, kus ka sagedaste nõnda sündivat.»⁴⁴

25. jaanuaril 1882 algas Riias Liivimaa maapäeva järjekordne istungjärk, mida ka «Tartu Eesti Seitung» ulatuslikult valgustas ning kommenteeris. Jälle kord kritiseeriti seda iganenud feodaalset organit, kuhu aadli privileegid sulgesid talurahvale tee. Suurimal ja kõiki toitval seisusel «ei või veel meie maal ega meie kubermangude maapäeval maa seadluste ja seaduste ei nende muutmise ega parandamise kohta mitte musta ega valget ütelda olla.»⁴⁵ Hiljem sama istungjärgu tööd ja otsuseid vaagides leidis «Tartu Eesti Seitung» mitmete küsimuste puhul, nagu kirikute ja kirikuõpetajate arvu suurendamine, talupoegade parandamiseseadus ja põllutöökoolide asutamine, et neid pole mõisnikel üldse õigus arutada ja otsustada, vaid soovitas oodata, kuni tulevad kokku semstvo tüüpi rahva esindusorganid.⁴⁶

Eesti rahva juriidiline, s. o. seadustega fikseeritud ebavõrdsus võõramaise ning väikesearvulise, teda juba niigi majanduslikult rõhuva aadliseisusega võrreldes avaldus igapäevase elu paljudel aladel. Kõrvuti «Sakalaga» ründas «Tartu Eesti Seitung», nagu nägime, reaktioonilise feodaalse Balti erikorra mõningaid, kahtlemata rahva oleviku ning

³⁹ Dorpat, 1879.

⁴⁰ «Tartu Eesti Seitung» 2. veebr. 1880.

⁴¹ H. J[ürgenson], Madjaarid. «Tartu Eesti Seitung» 20. juunil 1880.

⁴² «Tartu Eesti Seitung» 23. sept. 1881.

⁴³ «Tartu Eesti Seitung» 20. jaan. 1882.

⁴⁴ «Tartu Eesti Seitung» 19. jaan. 1880.

⁴⁵ Riia maapäevalt ... «Tartu Eesti Seitung» 10. veebr. 1882.

⁴⁶ Mõisnikute maapäevalt. «Tartu Eesti Seitung» 24. veebr. 1882; (sama:) Mõisnikute maapäevalt. «Sakala» 13. märtsil 1882.

tuleviku jaoks küllalt olulisi aspekte, nagu võrdõiguslikkuse puudumine maksude ning naturaalkoormiste jagunemisel, kohtutes ning karistusnormides ja kohalikes seadusandlikes omavalitsusorganites. Üldiste süüdistuste kõrval arendas «Tartu Eesti Seitung» oma pealetungi konkreetsete küsimuste pinnal, paljastades seejuures julgelt vastaste valelikke ning demagoogilisi argumente või sundides neid iseennast rahva ees paljastama. Balti erikorra kriitika oli parim, mida see Tartu demokraatlik ajaleht majanduslike ja poliitiliste küsimuste käsitlemisel andis.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum

Saabus toimetusse
12. II 1969

M. KAHU

«TARTU ЭЭСТИ СЕЙТУНГ» ПРОТИВ ПРИБАЛТИЙСКОГО ОСОБОГО ПОРЯДКА

Резюме

В 70-х и в начале 80-х годов XIX века эстонское крестьянство притеснялось не только экономически, но и юридически и политически. Основу этого притеснения составляла система законодательства и органов власти — так наз. прибалтийский особый порядок, отличавшаяся от существовавших в других районах России.

Борьба эстонского крестьянства против крепостничества была связана, конечно, с борьбой против юридических и политических привилегий прибалтийских помещиков. Эти привилегии стали основным объектом нападков со стороны эстонской демократической периодики того времени. В данной статье рассматриваются выступления по этому вопросу газеты «Tartu Ээсти Сейтунг» («Тартуская эстонская газета»), выходящей в 1879—1882 гг. под редакцией А. Айнта, позднее Я. Ярва. Эта газета была соратником газеты «Сакала» К. Р. Якобсона. Основное внимание автор обращает на обширную полемическую газету с органом прибалтийского дворянства на эстонском языке «Таллинна Сыбер» («Таллинский друг»), развернувшуюся в 1879—1880 гг.

«Tartu Ээсти Сейтунг» постоянно критиковала некоторые, несомненно для настоящего и будущего народа важные аспекты реакционного прибалтийского особого порядка: во-первых, неравное распределение налогов и повинностей между мызой и хуторами в ущерб последним; во-вторых, дискриминацию крестьянства в суде (крестьяне не имели права пользоваться услугами адвоката) и при судебном наказании (в отношении слуг и батраков все еще применялось телесное наказание); в-третьих, лишение эстонского крестьянства права представительства в губернском самоуправлении. Одновременно тартуская газета смело опровергала ложные и демагогические доводы своих противников и заставляла их разоблачать себя перед народом.

Критика феодального прибалтийского особого порядка и связанные с ней позитивные предложения — это было лучшим из того, чего достигла «Tartu Ээсти Сейтунг», рассматривая экономические и политические вопросы своего времени.

Литературный музей им. Фр. Р. Крейтцвальда
Академии наук Эстонской ССР

Поступила в редакцию
12/II 1969

M. KAHU

DIE «TARTU EESTI SEITUNG» GEGEN DIE BALTISCHE SONDERORDNUNG

Zusammenfassung

Außer der wirtschaftlichen Übermacht der Gutsbesitzer litt die estnische Bauernschaft in den siebziger Jahren und am Anfang der achtziger Jahre des 19. Jhs. auch noch unter ihrer juristischen und politischen Übermacht, deren Grundlage ein vom russischen unterschiedliches System der Gesetzgebung und der Machtorgane bildete — die sog. Baltische Sonderordnung.

Der Kampf der estnischen Bauernschaft gegen die Fron war natürlicherweise mit dem Kampf gegen die juristischen und politischen Vorrechte der baltischen Gutsbesitzer

verbunden. Diese Vorrechte waren das Hauptobjekt der Angriffe seitens der estnischen demokratischen Presse jener Zeit. Der vorliegende Artikel befaßt sich mit den diesbezüglichen Ausfällen in der «Tartu Eesti Seitung» («Tartuer Estnischen Zeitung»), welches Blatt 1879—1882 von A. Aint und später von J. Järv geleitet erschien und die gleiche Richtung vertrat wie C. R. Jakobson's «Sakala». Vor allem wird die umfangreiche Polemik der «Tartu Eesti Seitung» mit dem estnischsprachigen Organ des baltischen Adels, dem «Tallinna Sõber» («Tallinner Freund») behandelt.

Die «Tartu Eesti Seitung» kritisierte regelmäßig einige Aspekte der reaktionären Baltischen Sonderordnung, welche damals die Entwicklung des Volkes hemmten und auch für die Zukunft lahmzulegen drohten: erstens die ungerechte Verteilung der Steuern und Leistungen zwischen Gut und Gehöft — zum Nachteil des letzteren; zweitens die Diskriminierung der Bauern im Gericht (die Bauern hatten nicht das Recht, einen Advokaten für sich sprechen zu lassen) und bei der gerichtlichen Bestrafung (Bedienstete und Knechte konnten noch immer körperlich bestraft werden); drittens das Fehlen einer Repräsentation der estnischen Bauernschaft bei der Gouvernements-Selbstverwaltung. Zugleich widerlegte das Tartuer Blatt unerschrocken die falschen demagogischen Argumente seiner Gegner, denen es die Maske vom Gesicht riß.

Diese Kritik der feudalen Baltischen Sonderordnung sowie das Aufstellen einiger positiver Vorschläge bilden vom Standpunkt der damaligen ökonomischen und politischen Probleme das große Verdienst der «Tartu Eesti Seitung».

*Fr. R. Kreutzwald-Literaturmuseum
der Akademie der Wissenschaften der Estnischen SSR*

Eingegangen
am 12. Febr. 1969